

מסע הרבנים ותוצאותיו

הרב אליעזר מלמד

'אלה מסעי' על מסע הרבנים למושבות

לפני מספר חודשים יצא לאור מחדש הספר 'אלה מסעי' ('ע"י קרן רא"ם), ובו תיאור מסע הרבנים שנערך בחורף תרע"ד לחיזוק ענייני הדת במושבות החדשות בשומרון ובגליל. בראש המשלחת עמד מרן הרב קוק זצ"ל, שהיה אז כבן ארבעים ותשע ושימש כרבה של יפו והמושבות, ועמו השתתפו מספר רבנים חשובים, ובראשם הרב יוסף חיים זוננפלד (שהיה מבוגר מהרב קוק בשש עשרה שנה).

המושבות הוותיקות הוקמו על ידי אנשים דתיים ומסורתיים, והמושבות הצעירות על ידי חילוניים. אולם רוח הזמן והשפעת המורים הצעירים קלקלה את האווירה המסורתית גם במושבות הוותיקות. הרבנים יצאו למסע כדי לחזק את שמירת השבת, את החינוך התורני ואת כל שאר ענייני הדת, תוך התמקדות בהפרשת תרומות ומעשרות.

מטרת המסע

כפי שמובא בספר, את ההקדמה לחוברת המסע או לפחות את רובה כתב הראי"ה: "כשאנו מביטים על המושבות הפורחות, על הערים המתרחבות, על הפרוורים ההולכים ומשתכללים בארץ ישראל, ואנו קוראים את דברי הנביא (יחזקאל לו): "כה אמר ה'... והושבתי את הערים ונבנו החרבות והארץ הנשמה תעבד... היינו אז כחולמים..." ושואלים אנו את עצמנו: הכן הוא? הייתכן להיות שאנחנו הננו כבר הדור הרואה בעיניו את התחלת קיום ייעודי הנבואה...? ומדי תעלינה מחשבות כאלה על לבבנו הננו מרגישים בקרבנו גדולה פנימית, נחת רוח נהדר... אולם מנגד כאשר מביטים בכל החסרונות, בהתרחקות מאור התורה והמצוות, כמעט נדמה לנו שכל החזון התחיה המרהיב את הלב, כאילו נמוג הוא ומתנדף כעשן לעינינו חלילה... אמנם אנו בטוחים בחסדי צור ישראל האומר לציון תבנה, שהמחלות הללו מחלות עוברות הן, וכוח החיים הפנימיים אשר בנשמת ישראל... יתגבר על כל אלה הליקויים... אלא שאנו נקראים לסייע ככל יכולתנו, לצאת לעזרת ה' בגיבורים, לבקר במושבות, לעודד את הרוח, להכניס טל חיי קודש בעצמות היישוב... לרומם את חיי היהדות הנאמנה, לקרוא בקול גדול את קריאת השלום והאחדות אשר בין היישוב הישן והחדש..."

בכל המקומות דרש הרב קוק ועוד רבנים בפני החלוצים. דבריהם פעלו על השומעים ועוררו רצון להתחזק בתורה ומצוות ובשמירת שבת. סדרי הפרשת תרומות ומעשרות תוקנו, וענייני דת נוספים מצאו את פתרונם. אולם בעיית החינוך שדרשה טיפול שורש לא נפתרה.

מסקנות המסע – בעיית החינוך

כמעט בכל מקום שבו ביקרו הרבנים התלוננו התושבים הוותיקים על המורים שמדיחים את ילדיהם מדרך התורה והמצוות. מורים אלו היו מתוקצבים בתחילה על ידי פקידי הברון ולאחר מכן על ידי חברת יק"א, ואורגנו על ידי" מרכז המורים. "כל הגופים הללו היו בעלי אופי לאומי חילוני. קשיי הפרנסה של החקלאים לא אפשרו להם לשכור מורים שמתאימים לרוחם.

מרן הרב קוק קיווה שעל ידי תנועת 'אגודת ישראל', שקמה שנה קודם לכן, יימצאו תקציבים להחזקת מורים יראי שמיים בכל המושבות. זו הייתה אחת הסיבות לנסיעתו לכינוס הראשון של 'אגודת ישראל' בסוף שנת תרע"ד בפרנקפורט. אולם מלחמת העולם הראשונה שפרצה אז שיבשה את כל התוכניות. בכל זאת, עוד לפני כן הושג על ידי הרב הורוויץ, נציג הוועד מאמסטרדם, מימון זמני לשישה מורים שנשלחו לשש מושבות. על המורה ר' משה פרוש

שנשלח ליבנאל מסופר שעשה חיל, עד שכמעט לא נשאר ילד בבית הספר החילוני. בכל המקומות דרש הרב קוק ועוד רבנים בפני החלוצים, בכל המקומות דבריהם פעלו והותירו רושם, אבל את מצב החינוך שנשלט על ידי גורמים חילוניים היה קשה לתקן, בהיותו תלוי במשאבים כספיים מרובים.

בשולי הדברים יש לציין שבפועל תקציבים רבים הגיעו לארץ על ידי תורמים דתיים, אבל רובם ככולם הלכו להחזקת היישוב הישן, עד שלא נמצאו תקציבים להחזקת מורים דתיים במושבות השומרון והגליל.

זכיר מעט מהעובדות המתוארות בספר.

חדרה

בחדרה חיו אז כארבע מאות וחמישים יהודים, בצפון המושבה התגוררה קבוצה של עולים מתימן. התרשמות הרבנים כפי שסיכם הרב הורוויץ: "לומדים בערבוביא. הלימוד הדתי וחינוכו לקוי לגמרי... בא לפנינו נער בן י"ב מתלמידי בית הספר ונשתוממנו... החומש זר לו לגמרי ולא ראהו מעולם. אמנם לומד הוא ישעיהו ויחזקאל מספרי הנביאים, ואפשר כבר לשער איזה טעם טועם ילד שלא ראה את החומש... מחינוך של חובת תפילה אינם יודעים כל עיקר... המצב של הצעירים פרוע"...

"תימני אחד מחברי הוועד התימני מתאונן בפתקא שהוא מוסר לרבנים, שאין לא תורה ולא תפילה, לא מורה דעה ומבין שמועה". בעקבות הביקור כתב להם הרב קוק מכתב ובו ביקורת על דברים הצריכים תיקון (אגרות ראייה ח"ב תרכא). בעקבות המכתב התאסף הוועד, ובסיומו הישיבה הובעה תרעומת על אלה שהוציאו את דיבתם בפני הרב קוק, ומנגד הוסכם שצריך להתחזק בהפרשת תרומות ומעשרות והובעה התנגדות לחילולי שבת בפרהסיא. הוסכם לקדם את בניית המקווה לשכונת התימנים המרוחקת. בנוגע לשכירת מלמד, קבעו שהדבר יהיה תלוי בהשגת תקציב. היו מחברי הוועד שכבר הסכימו באותה אספה להתחייב על תשלום סכומים שונים, ולבסוף הוסכם להקים ועדה שתנסה לראות אם יש פתרון תקציבי.

זיכרון יעקב

זיכרון יעקב הייתה המושבה הגדולה ביותר, ומצאו שם שבת הספר מעורב, המורים חילוניים, והשפעות זרות גורמות להתרחקות מהדת. הדבר בא לידי ביטוי בכך שאפילו בבית הכנסת קבעו פקידי הברון את הבימה בסמוך לארון הקודש, כמנהג הרפורמים. באספה עם הוועד אמר הרב קוק שצריך "לעשות תיקון גדול בבית הספר, להפריד בין הכיתות שלמדו התלמידים לחוד והתלמידות לחוד"... היו מורים שהתווכחו על כך, ובסופו של דבר הוועד קיבל את הדרישה באופן עקרוני, אולם החליט למסור את סידור העניין לוועידת בית הספר. עוד מסר הרב קוק את פסק הרבנים שחובה להעמיד את הבימה במרכז בית הכנסת. גם על זה היו שהתווכחו וטענו שכל זה אינו אלא מנהג. אבל הרב קוק השיב שאין כאן מקום להבחין בין דין למנהג, בכל אופן שינוי זה מבטא "טמיעה ועקירת היהדות". בסופו של דבר הוועד הסכים שיעבירו את השאלה לאספה הכללית תוך שהם יתמכו בדרישת הרבנים.

סופה של הבימה:

אחת המעלות המרכזיות שבמהדורה החדשה, היא שהוא מרחיב את היריעה ומספר מה היה לפני כן והיאך הדברים הסתיימו.

באותה שבת שבה הרבנים בזיכרון יעקב העבירו באופן זמני את הבימה למרכז בית הכנסת, שכן הרבנים התנו בכך את הסכמתם לבוא לבית הכנסת, אך לאחר מכן החזירו אותה למקומה הראשון.

לאחר שכינוס האספה שבה היו אמורים להחליט באופן סופי היכן תעמוד הבימה התעכב, אזרו עוז שניים מהחברים, שברו את בסיס הבימה והעבירו אותה למרכז בית הכנסת. משנודע הדבר הוחלט בוועד המושבה להטיל על השניים קנס כבד, מפני" שמעשה זה נגד כל התקנות של הוועד...ויכול לגרום דמורליזציה והרס לעבודה וסדרי עבודת הוועד. "אולם חברים רבים התקוממו על העונש, ואמרו שהשניים הללו ייצגו במעשיהם תושבים רבים שעודדו אותם לכך. אחד טען שהרבנים אמרו "שחייבים לשבור את הבימה, לכן היה הגבאי כאילו מוסמך לעשות זאת. "לבסוף הוחלט ברוב קולות לפטור אותם מתשלום הקנס, ומקום הבימה נשאר במרכז בית הכנסת כדרישת הרבנים.

ויכוח שעבר ביבנאל

סיפר רבי בן ציון ידלר, אחד ממשתתפי המסע, בספרו' בטוב ירושלים": 'זכורני שהיה שם במושבה אחד מן החדשים (מודרנים) שבאמצע דרשתו של הרב קוק התריס בדברים כנגד הפרשת תרומות ומעשרות, וזעק' במקומו לא יהיה כדבר הזה! ' וכעס הרב קוק מדבריו מאוד, והטיח בו דברים קשים, עד שהרב זוננפלד הרגיע את הרב קוק ואמר לו': עוד יראה הרב שאיש זה יחזור בתשובה וייתן בעצמו את פירותיו לעשר. "וסיפר הרב ידלר שכך היה, ולימים אותו איש היה מסייע בידו בהפרשת תרומות ומעשרות. והיה שם איש פשוט שקם ואמר: אם על הדגל האדום אנחנו מוכנים כאן למסור את הנפש, כאשר עדיין לא צמחו ממנו פירות כלל, על אחת כמה וכמה שעל הפרשת תרומות ומעשרות שהוא ישן נושן מימי יהושע בן נון, שכבש את הארץ, ועל שמירת שבת מימות משה רבנו, שאנחנו צריכים למסור את הנפש. ובדברים הללו נחה דעתו של הרב קוק.

הביקור בפוריה

בפוריה חיו אז כשישים חלוצים צעירים חילונים, מחללי שבת ואוכלי טריפות. בכל זאת, כששמעו שהרבנים שובתים ביבנאל, שלחו שני צעירים להזמין את הרבנים אליהם. אולם כיוון שפוריה היתה מחוץ לתחום שבת לא רצה הרב קוק להשיב להם תשובה בשבת(כדי שלא ישובו למקומם תוך חילול שבת,) ואמר להם שאם ימתינו עד צאת השבת יחזיר להם תשובה. במוצאי שבת סוכם שיבואו אליהם למחרת לפנות ערב. בספר מובאות כמה עדויות על הביקור בפוריה שהותיר רשמים עזים בקרב החלוצים, שעד אז חשו ריחוק גדול מרבנים ומתורה ומצוות. הרב קוק דרש לפניהם בענייני תורה ויישוב הארץ, ועל הצורך לקשור קשר נפשי רוחני בין הרב הזקן מירושלים, הרב זוננפלד, עד הפועל הצעיר ביותר. הפועלים ענו על כך בקריאות הידד ומחיאיות כפיים. מתוך התלהבות החלו לרקוד יחד, כאשר מפרק לפרק הרב קוק דרש להם מענייני תשובה, שמירת שבת, אכילת מזון כשר וכו'. לימים סיפר זאב הורביץ, חבר קיבוץ גבע": את התמונה הזו כל חיי אזכור. הרב קוק, איש גבוה יפה תואר עם כובע גבוה... ראה שיש שומר אחד עם עבאיה ואמר לו בא נתחלף, אני אקח את 'האיצטלא דרבנן' שלך ואתה תיקח את שלי. החברה' היו אז בשמחה. בסוף אמר הרב: כשם שאני לבשתי את שלכם ואתם את שלי באופן חיצוני, כך צריך להיות גם בלב. " חברה אחרת סיפרה על התרוממות הרוח, ובתוך כך הדגישה" רק בחורים רקדו שם, בנות לא העזו. "בסופו של המפגש קיבלו על עצמם החלוצים להכשיר את המטבח ולא לחלל יותר שבת בפרהסיא.